

DOMINIKA KRUPOCIN – JESSE KRUPOCIN

AZ ÉGHAJLATVÁLTOZÁS KULTURÁLIS BIZTONSÁGRA GYAKOROLT HATÁSA*

A 21. században az éghajlatváltozás az emberiség egyik legsürgetőbb ügyévé vált, mely világszinten már eddig is pusztító környezeti következményekhez vezetett.¹ Az éghajlatváltozás tudományos bizonyítékai közé tartoznak, többek között, a növekvő globális hőmérséklet, a tengerszintek emelkedése, a szélsőséges időjárási körülmények és az óceánok elsavasodása.² Ezek a negatív környezeti következmények jelentős kedvezőtlen hatással vannak az emberi élet több területére is, melyek elhanyagolása végül a biztonság elvesztéséhez vezethet. Ezzel összefüggésben számos publikáció foglalkozik az éghajlatváltozás és az emberi biztonság közötti kapcsolat vizsgálatával. Több kortárs szakértő hangsúlyozza, hogy amennyiben az éghajlatváltozás tovább romlik, a kultúrák és identitások veszélyeztetése által fokozatosan fenyegeti majd az emberek biztonságát, negatívan befolyásolja a gazdaságot és növeli a kényszermigrációt.³

Egyes publikációk az éghajlatváltozás környezeti következményeit helyezik a középpontba, figyelmet szentelve az abból fakadó környezeti erózióknak

* A tanulmány eredeti megjelenése: KRUPOCIN, Domonika - KRUPOCIN, Jesse: The Impact of Climate Change on Cultural Security, *Journal of Strategic Security*, 13, no. 4, 2020, 1-27. p.

¹ National Aeronautics and Space Administration (NASA): *Scientific Consensus: Earth's Climate is Warming*, <<http://climate.nasa.gov/scientific-consensus/>> (letöltve: 2020. 10. 21.).

² NASA: *Climate Change: How Do We Know?*, <<https://climate.nasa.gov/evidence/>> (letöltve: 2020. 10. 16.); CHANDLER, David: Climate Myths: It's Been Far Warmer in the Past, What's the Big Deal?, *New Scientist*, 16 May 2007, <<https://www.newscientist.com/article/dN11647-climate-myths-its-been-far-warmer-in-the-past-whats-the-big-deal/>> (letöltve: 2020. 10. 16.); LINDSEY, Rebecca: *Climate Change: Global Sea Level*, <<https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-global-sea-level/>> (letöltve: 2020. 08. 14.); RIGAUD, Kanta Kumari et al.: *Groundswell: Preparing for Internal Climate Migration*, The World Bank, 19 March 2018, Chapter 1, <<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/29461/>> (letöltve: 2020. 08. 14.); International Organization for Migration: *Migration and Climate Change Report No. 31*, April 2008, 11-20. p., <<https://publications.iom.int/books/mrs-ndeG31-migration-and-climate-change/>> (letöltve: 2020. 10. 16.).

³ KNIVETON, Dominic et al.: *Climate Change and Migration: Improving Methodologies to Estimate Flows*, International Organization for Migration, Geneva, 2008, 25-28. p.; The World Bank: *Climate Change in the Maldives*, 6 April 2010, <<https://www.worldbank.org/en/news/feature/2010/04/06/climate-change-in-the-maldives/>> (letöltve: 2020. 08. 14.).

vagy az egyre gyakoribb és súlyosabb mértékű szélsőséges időjárásai jelenségeknek.⁴ Más tanulmányok ezt egy lépéssel tovább gondolva a biztonság színteréhez közelítve az éghajlatváltozás és az erőszakos konfliktusok közötti kapcsolatot vizsgálják, mely során az éghajlatváltozást az említett konfliktusok súlyosbító tényezőjeként azonosítják.⁵ Néhányan, ettől eltérő nézetet követve, az éghajlatváltozást és hatásait a biztonság szélesebb területeivel – mint a nemzetbiztonsággal és biztonságpolitikai fejlődéssel, vagy a közvetlen és közvetett társadalmi-gazdasági következményekkel – kötik össze.⁶ Azon-

⁴ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: *Climate Change and World Heritage Report No. 22*, May 2007, <<https://whc.unesco.org/en/series/22/>> (letöltve: 2020. 08. 14.); *World Population Review: Venice Population 2020*, <<https://worldpopulationreview.com/world-cities/venice-population>> (letöltve: 2020. 10. 15.); FLAVELLE, Christopher – LU, Denise: Rising Seas Will Erase More Cities by 2050, New Research Shows, *New York Times*, 29 October 2019, <<https://www.nytimes.com/interactive/2019/10/29/climate/coastal-cities-underwater.html>> (letöltve: 2020. 08. 14.); DUNNE, Daisy: Deforestation Has Driven Up Hottest Day Temperatures, *Carbon Brief*, 23 April 2018, <<https://www.carbonbrief.org/deforestation-has-driven-up-hottest-day-temperatures/>> (letöltve: 2020. 08. 14.).

⁵ MACH, Katherine J. et al.: Climate as a Risk Factor for Armed Conflict, *Nature*, 571, 2019, 193–197. p. <<https://doi.org/10.1038/s41586-019-1300-6/>> (letöltve: 2020. 08. 14.); Climate Diplomacy, Report: Insurgency, Terrorism and Organized Crime in a Warming Climate, October 2016, <<https://www.climate-diplomacy.org/publications/insurgency-terrorism-and-organised-crime-warming-climate/>> (letöltve: 2020. 08. 14.); Climate Diplomacy, Report: Insurgency, Terrorism and Organized Crime, 8–45. p., <<https://climate-diplomacy.org/magazine/conflict/insurgency-terrorism-and-organised-crime-warming-climate>> (letöltve: 2020. 08. 14.); GLEICK, Peter: Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria, *Weather, Climate and Society*, Volume 6, No. 3, 2014, <<https://doi.org/10.1175/WCAS-D-13-00059.1/>> (letöltve: 2020. 08. 14.); WERZ, Michael – CONLEY, Laura: Climate Change, Migration, and Conflict in Northwest Africa, *Center for American Progress*, 8 April 2012, <<https://www.americanprogress.org/issues/security/reportS/2012/04/18/11439/climate-change-migration-and-conflict-in-northwest-africa/>> (letöltve: 2020. 08. 14.); USIGBE, Leon: Drying Lake Chad Basin Gives Rise to Crisis. Food Insecurity, Conflicts, Terrorism, Displacement and Climate Change Effects Compound Challenges, *United Nations Africa Renewal*, 24 December 2019, <<https://www.un.org/africarenewal/magazine/december-2019-march-2020/drying-lake-chad-basin-gives-rise-crisis/>> (letöltve: 2020. 08. 14.).

⁶ DALBY, Simon: Climate Change and Environmental Security, In: WILLIAMS, Paul D. (ed.): *Security Studies. An Introduction*, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2013, 313–317. p.; BARNETT, Jon: Environmental Security, In: COLLINS, Alan (ed.): *Contemporary Security Studies*, 4th ed., Oxford University Press, Oxford 2016, 235–243. p.; MASLAK, Zdzisław: Bezpieczeństwo ekologiczne”, In: *Podstawy bezpieczeństwa narodowego państwa*, Akademia Obrony Narodowej, Warsaw, 2017, 479–496. p.; KNIVETON, Dominic et al.: *Climate Change and Migration: Improving Methodologies to Estimate Flows*, International Organization for Migration, Geneva, 2008, 25–28. p.; SKODO, Admir: *Sweden: By Turns Welcoming and Restrictive in its Immigration Policy*, Migration Policy Institute, 6 December 2018, <<https://www.migrationpolicy.org/article/sweden-turns-welcoming-and-restrictive-its-immigration-policy/>> (letöltve: 2020. 08. 14.).

ban az elérhető kutatások közül csupán néhány vizsgálja az éghajlatváltozást kulturális szempontból, viszont ezek többsége is figyelmen kívül hagyja a kulturális biztonságot és főként társadalmi-kulturális ügyekre összpontosít, például a társadalmi rezilienciára vagy a tárgyi kulturális örökség védelmére. A tudományos kutatások terén és a szakirodalomban jelentős hiány mutatkozik a kulturális biztonság témakörét illetően, így ezzel összefüggésben a szerzők célkitűzése az említett szakirodalmi hiányosság megszüntetése az éghajlatváltozás lehetséges hatásainak vizsgálata által a kulturális biztonsági keretrendszerben.

A kulturális biztonság a tágran meghatározott kultúra védelmére utal, beleértve a tárgyi kulturális örökséget is (például a kulturális helyeket, tárgyakat és művészi alkotásokat) és a nem tárgyi kulturális örökséget is (például kulturális értékek, identitás, nyelv, vallás).⁷ Fontos kiemelni, hogy a kulturális biztonság a kulturális jogokat és szabadságokat érinti és összefüggésben áll a kulturális, etnikai, vallási és nyelvi kisebbségek védelmével.⁸ Az éghajlatváltozás lehetséges negatív következményei közvetlen veszélyt jelentenek a kulturális örökségre és az egyénekre, valamint ez által kulturális biztonságukra is. A tengersizint emelkedése miatt sok alacsonyban fekvő államot a teljes elmerülés fenyeget.⁹

A lakható területek eltűnésén túl a kulturális helyek és a helyi lakosság, főként az őslakos közösségek, is kockázatnak vannak kitéve. Emellett bizonyos területek lakhatatlanná válhatnak, mely az egyének, és ezzel egyidejűleg kultúrájuk kényszer migrációjához vezet.¹⁰ Az éghajlati menekültek effajta tömeges vándorlása új és nem tervezett kultúrák közötti találkozásokhoz vezet

⁷ CZAJA, Jan: *Bezpieczeństwo kulturowe*, In: *Podstawy bezpieczeństwa narodowego państwa*, Akademia Obrony Narodowej, Warsaw, 2017, 436–437. p.; JACH, Dominika: *Wybrane zagadnienia z zakresu bezpieczeństwa kulturowego*, *Wiedza Obronna*, Volume 1–2, No. 262–263, May 2018, 135–136. p.

⁸ BLITZ, Brad K.: *Statelessness and Cultural Security*, In: WATANABE, Yasushi (ed.): *Handbook of Cultural Security*, Edward Elgar Publishing, United Kingdom, 2018, 167. p.; WATANABE, Yasushi: *Introduction*, In: *Uő.: i.m.*, 4–8. p.; CZAJA: *Bezpieczeństwo...*, 437. p.; TEHRANIAN, Majid: *Cultural Security and Global Governance: International Migration and Negotiation of Identity*, In: FRIEDMAN, Jonathan – RANDERIA, Shalini (eds.): *Worlds on the Move. Globalization, Migration, and Cultural Security*, I.B. Tauris, London, 2004, 4–6. p.

⁹ KNIVETON et al.: *i.m.*, 25–28. p.; The World Bank: *Climate Change in the Maldives*, 6 April 2010, <<https://www.worldbank.org/en/news/feature/2010/04/06/climate-change-in-the-maldives/>> (letöltve: 2020. 08. 14.).

¹⁰ WŁODKOWSKA, Agata: *Bezpieczeństwo kulturowe*, In: WOJTASZCZYK, Konstanty A. – MATERSKA-SOSNOWSKA, Anna (eds.): *Bezpieczeństwo państwa*, Oficyna Wydawnicza ASPRA JR, Warsaw, 2009, 13–14. p.; *International Organization for Migration, Migration and Climate Change Report No. 31*, April 2008, 11–20. p., <<https://publications.iom.int/books/mrs-ndeG31-migration-and-climate-change/>> (letöltve: 2020. 08. 14.); United Nations Department of Economic and Social Affairs: *Climate Change: The Effects on Climate Change on Indigenous Peoples*, <<https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/climate-change.html/>> (letöltve 2020. 10. 18.).

majd, melynek mind az érkező, mind a hazai kulturális csoportokra nézve pozitív, illetve negatív következményei lehetnek.¹¹ A fentiekén túl, az éghajlatváltozás miatti lakhatatlan területek és az erőforrások szűkössége a regionális instabilitás, terrorista cselekmények és a konfliktusok kitörésének kiváltó tényezője lehet.¹² Ennek következtében az éghajlatváltozás és annak környezeti következményei a kulturális biztonsági agenda meghatározó szempontjainak tekinthetők. A szakirodalmi hiányosságokra válaszul a tanulmány célja az éghajlatváltozás és a kulturális biztonság közötti összefüggések vizsgálata a lehetséges veszélyek feltárása és az éghajlatváltozás hatásaival összefüggő kulturális következmények leírása.

Az éghajlatváltozás áttekintése

A Föld 4,5 milliárd éves történelme alatt váltakoztak a jégkorszaki, valamint a melegebb jégközi időszakok, melyek során a globális átlaghőmérséklet és az atmoszféra szén-dioxid, metán és egyéb hőelnyelő üvegházhatású gázok szintje jelentős mértékben változott.¹³ Az élet a bolygó létrejötte után 800 millió évvel kezdett el megjelenni, mely végül 4,4 millió évvel ezelőtt az első emberszabásúak kifejlődéséhez vezetett.¹⁴ Néhány millió évvel később, kb. 70 000 évvel ezelőtt a korai emberszabásúak leszármazottjai, akiket *homo sapiens*-ként ismerünk, kezdték elhagyni Afrikát és szétszóródtak a világ minden tájára. Az emlősökre jellemző életformához hasonlóan, ők is csak minimális és csupán helyi hatást gyakoroltak a növény- és állatvilágra, és nem hatottak a globális környezetre vagy az éghajlatra.¹⁵ Ez azonban a 18. század végén megváltozott, amikor az ipari forradalom a széleskörű automatizálás és a gépek használatának új időszakát indította el, melyek leggyakrabban a fosszilis üzemanyagok égetésével működtek.

¹¹ NAJDER-STEFANIAK, Krystyna: Spotkanie kultur z perspektywy bezpieczeństwa – szanse i zagrożenia, In: ZAKOWSKI, Paweł – TOPOLEWSKI, Stanisław (szerk.): *Współczesne Bezpieczeństwo Kulturowe*, Wydawnictwo UPH w Siedlcach, Seidlice, 2014, 46-54. p.; JACH: i.m., 138-141. p.

¹² Climate Diplomacy, Report: *Insurgency, Terrorism...*

¹³ NEALON, Sean: Methane Muted: How Did Early Earth Stay Warm? Astrobiology at National Aeronautics and Space Administration, <<https://astrobiology.nasa.gov/news/methane-muted-how-did-early-earth-stay-warm/>> (letöltve: 2020. 10. 19.); CHANDLER: i.m.; NASA: Climate Change..., National Oceanic and Atmospheric Administration: *Glacial-Interglacial Cycles*, <<https://www.ncdc.noaa.gov/abrupt-climate-change/Glacial-Interglacial%20Cycles/>> (letöltve: 2020. 10. 17.).

¹⁴ *Early Life on Earth – Animal Origins*, National Museum of Natural History, <<https://naturalhistory.si.edu/education/teaching-resources/life-science/early-life-earth-animal-origins/>> (letöltve: 2020. 10. 18.).

¹⁵ HARARI, Yuval Noah: *Sapiens. A Brief History of Humankind*, HarperCollins Publishers, New York, 2015, 63-74. p.

Ez a folyamat a levegőben lévő szén-dioxid és egyéb hőelnyelő üvegházhatású gázok mennyiségének globális növekedéséhez vezetett. Azóta a levegőben lévő üvegházhatású gázok mennyisége világszinten egyre nagyobb mértékben nő. Az ezzel kapcsolatos, néhány évtizedre visszanyúló éghajlati kutatások bebizonyították, hogy az emberi tevékenység és az iparosodás jelentős mértékben hozzájárul a globális éghajlatváltozáshoz, valamint ezzel összefüggésben a növény- és állatfajok tömeges kihalásához.¹⁶

Annak ellenére, hogy ezt ma már tudjuk, a globális üvegházhatású gázok kibocsátása folyamatosan növekszik, a hosszútávú kilátások pedig aggasztók. Az éghajlatváltozással foglalkozó kormányközi munkacsoport (*Intergovernmental Panel on Climate Change*) szakértői szerint nagy a valószínűsége annak, hogy a 21. században lezajló éghajlatváltozás fő tényezője az emberi tevékenység lesz.¹⁷ Már jelenleg is több bizonyíték támasztja alá ezt a nézetet. A gyors technológiai fejlődés és a növekvő elvárosiasodás időszakában az üvegházhatású gázok, főként a szén-dioxid, a metán és dinitrogén-oxid kibocsátása az emberi tevékenység folytán jelentős mértékben nőtt, hozzájárulva a globális felmelegedéshez.¹⁸

Az említett változás egyik megfigyelhető mutatója a globális átlaghőmérséklet gyorsuló növekedése. A 20. század eleje óta az éves globális átlaghőmérséklet kb. 1,1 Celsius fokkal nőtt és a jelenlegi becslések az iparosodás előtt szinthez képest 2100-ig 3,2 Celsius fokos emelkedést jósolnak. Mivel az időjárás nyilvántartásának vezetése csak 1850-ben kezdődött el, a 2015–2019-es ötéves időszak tekinthető a történelem legmelegebb periódusának és a 2016-os év az eddig nyilvántartott legmelegebb év volt.¹⁹ Következésképpen, a növekvő globális hőmérséklet a tengerszint emelkedését, a szárazföld és óceánok felületének melegedését, a jégtakarók csökkenését, az antarktisi és arktisi sarki jég megolvadását és az évszakok eltolódását eredményezi.

Az utóbbi néhány évtized alatt a világtengerek szintjének növekedése rohamosan felgyorsult és a legfrissebb mérések alapján 2018-ban érte el eddigi legmagasabb szintjét.²⁰ Emellett az Oxfordi Egyetem tanulmánya szerint az óceánok vizei 1971–2010 között a bolygó hőjének több mint 90%-át nyelték el és ez alatt az időszak alatt az óceánok átlaghőmérséklete kb. 0,25 Celsius

¹⁶ NASA: Climate Change...; CHANDLER: i.m.; STEFFEN, Will et al.: The Anthropocene: From Global Change to Planetary Stewardship, *Ambio* 40, October 2011, 739–761. p., <<https://doi.org/10.1007/s13280-011-0185-x/>> (letöltve: 2020. 10. 16.).

¹⁷ Intergovernmental Panel on Climate Change: *Climate Change 2014: Synthesis Report. Summary for Policymakers*, May 27, 2020, 2–6. p., <<https://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/>> (letöltve: 2020. 10. 16.).

¹⁸ STEFFEN: i.m., 752–757. p.

¹⁹ World Meteorological Organization: *The Global Climate in 2015–2019. Report*, 4–6. p., <https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=10251/> (letöltve: 2020. 10. 16.).

²⁰ LINDSEY: i.m.

fokkal nőtt.²¹ Továbbá a világ legnagyobb gleccserei, például Grönlandon és az Antarktiszon, gyors ütemben húzódnak vissza, évente több milliárd tonna jeget veszítve.²² A világ több pontján is megfigyelhetők az évszakok ciklusában beállt változások. A telek rövidebbek, ritkább a fagypont alatti hőmérséklet, a tavaszi időszakok hamarabb érkeznek, a nyarak pedig egyre forróbbak, ezek pedig hátrányosan érintik a mezőgazdasági és környezeti folyamatokat, beleértve a helyi növényzetet, állatokat és a termést.²³ A globális éghajlatváltozás további észrevehető következményei a szélsőséges időjárási jelenségek, például az erős hurrikánok és ciklonok, vad tornádók és heves trópusi viharok növekvő gyakorisága és előfordulása, melyek világszerte jelentős hatást gyakorolnak.²⁴

Végül az éghajlatváltozás további mérhető mutatója az óceánok elsavasodásához köthető, melyet a növekvő szén-dioxid kibocsátás okoz, amit az óceánok felszívnak. Néhány jelentés azt bizonyította, hogy az óceánok vizeinek elsavasodása az ipari forradalom kezdete óta 30%-kal nőtt.²⁵ Az éghajlatváltozás romlása és a globális felmelegedés természeti katasztrófák megjelenéséhez vezethet, például elnyújtott aszályokhoz, komoly áradásokhoz, növekvő mértékű és agresszív futótüzekhez és veszélyes cunamikhoz. A 21. század eleje például az Egyesült Államok történetének egyik leghosszabb és legkomolyabb aszályos időszaka volt.²⁶ A száraz idő, az állandó forróság és az aszály játszottak a leginkább közre az amazonasi őserdők erdőtüzeinek, a gyilkos kaliforniai futótüzek és az ausztráliai erdőtüzek kirobbanásában 2019-ben.²⁷ Ezzel egyidejűleg az éghajlatváltozásnak alárendelt növekvő tengerszint még több pusztításhoz vezethet, ha ennek folytán a cunamik vagy az áradások elkerülhetetlenné válnak. Mivel a világ népességének kb. 44%-a a

²¹ ZANNA, Laure et al.: *Global Reconstruction of Historical Ocean Heat Storage and Transport*, Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, January 7, 2019, <<https://doi.org/10.1073/pnas.1808838115>> (letöltve: 2020. 10. 16.); NASA: Climate Change...

²² National Snow and Ice Data Center: State of the Cryosphere: Is the Cryosphere Sending Signals about Climate Change? <<https://nsidc.org/cryosphere/sotc/>> (letöltve: 2019. 05. 25.).

²³ Shifting Seasons, Conservation in a Changing Climate, <<https://climatechange.lta.org/climate-impacts/shifting-seasons/>> (letöltve: 2020. 05. 29.).

²⁴ National Oceanic and Atmospheric Administration: State of the Climate: Hurricanes and Tropical Storms – Annual 2019, <<https://www.ncdc.noaa.gov/sotc/tropical-cycloneS/201913/>> (letöltve: 2020. 05. 29.).

²⁵ NASA: Climate Change...

²⁶ National Oceanic and Atmospheric Administration: *A Historical Perspective on Drought*, <<https://www.ncei.noaa.gov/news/historical-perspective-drought/>> (letöltve: 2020. 05. 30.).

²⁷ YEUNG, Jessie: Australia's Deadly Wildfires Are Showing No Signs of Stopping. Here's What You Need to Know, CNN, <<https://www.cnn.com/2020/01/01/australia/australia-fires-explainer-intl-hnk-scli/index.html/>> (letöltve: 2020. 01. 13.).

partvidékek 93 mérföldes körzetén belül él, így abban az esetben, ha az éghajlatváltozás a jelenlegihez hasonló mértékben növekszik a világ több partmenti városát, nemzetét és szigetét (például Velence, Hollandia, Maldív-szigetek) nagymértékben veszélyezteti az elsüllyedés.²⁸

A fentiekkel összefüggésben, a súlyos időjárási körülmények hatással lehetnek az élelmiszer- és vízbiztonságra, valamint egyéb források elérhetőségére és hozzáférhetőségére. Az aszály és az áradás jelentős mértékben befolyásolhatja a mezőgazdasági területeket és a termőföldeket, ivóvíz- és élelmiszerhiányt idézhetnek elő, mely alultápláltsághoz, sőt éhínséghez is vezethet. A tartós éhínség és növekvő szegénység, egyéb földrajzi változások mellett, fertőző betegségek elterjedését, valamint járványok, bizonyos körülmények között pedig világjárványok kitörését is magával vonhatja.²⁹ Emellett az éghajlatváltozás a globális források, készletek csökkenését okozhatja, helyi és regionális konfliktusokat eredményezve. Egy 2019-ben közzétett tanulmány szerint az éghajlatváltozás, az előző évszázadhoz képest, kb. 3–20%-kal növeli a fegyveres konfliktusok kockázatát és a szakértők szerint ez a szám az elkövetkező években drámaian növekedni fog.³⁰

Azon túl, hogy a növekvő tengerszint miatt teljes régiók merülhetnek el, a lakhatatlanná váló területek világszintű növekedésének további oka az átlaghőmérséklet emelkedése lehet. A nedves hőmérséklettel (*wet bulb temperature*, TW) kapcsolatos mérések, melyek összekapcsolják a hőmérséklet és a páratartalom arányát annak a megfelelő küszöbértéknek a meghatározásához, ami felett az emberi szervezet nem képes arra, hogy izzadással hűtse magát (>35 Celsius fok), némely területeken már 2020-ig is kritikus szintet értek el. Ez azt mutatja, hogy a globális felmelegedés néhány szempontból előrehaladottabb lehet, mint ahogyan attól eredetileg tartottak, mivel az éghajlatváltozással kapcsolatos modellek nem jelezték előre, hogy a TW már a 21. század közepe előtt eléri a jelenlegi küszöbértéket.³¹

Az emelkedő tengerszint és a növekvő hőmérséklet miatt a lakható területek csökkenése a növény- és állatvilág veszélyeztetését vagy kipusztulását is

²⁸ United Nations Ocean Conference: *People and the Ocean*, <<https://www.un.org/en/conferences/ocEAN2020/facts-figures/>> (letöltve: 2020. 06. 05.).

²⁹ CHO, Renee: *How Climate Will Alter Our Food?*, Columbia University, July 25, 2018, <<https://blogs.ei.columbia.edu/2018/07/25/climate-change-food-agriculture/>> (letöltve: 2020. 06. 05.).

³⁰ RYAN, Devon: Stanford-Led Study Investigates How Much Climate Change Affects the Risk of Armed Conflict, *Stanford News*, June 12, 2019, <<https://news.stanford.edu/2019/06/12/climate-change-cause-armed-conflict/>> (letöltve: 2020. 06. 05.); MARCH: i.m.

³¹ RAYMOND, Colin et al.: The Emergence of Heat and Humidity Too Severe for Human Tolerance, *Science Advances*, Volume 6, No. 19, May 2020, <<https://doi.org/10.1126/sciadv.aaW1838/>> (letöltve: 2020. 06. 05.).

eredményezheti, továbbá az emberek és állatok tömeges vándorlását is előidézheti. A veszélyeztetett népesség evakuálása és a globális áttelepítés szükségessége megnövelheti a fennmaradó lakható területek feletti nemzetközi konfliktusok kockázatát.³² Következésképpen, az éghajlatváltozás és a globális felmelegedés jelentős hatást gyakorolnak a bolygó ökoszisztémájára, illetve egyre inkább képesek befolyásolni a globális biztonsági környezetet mind a társadalmi-kulturális és politikai átrendeződés, mind a főbb földrajzi és demográfiai változások által.

A kulturális biztonság

A kultúra és a biztonság közötti kapcsolat évezredek óta létezik és az emberiség történelme a kulturális összecsapások számos következményét mutatja. A kultúra fejlődése és értékeinek generációk közötti átadása a nemzetek és civilizációk kialakulásához vezetett.³³ Emellett azonban a kultúrák közötti különbségek miatt felmerülő konfliktusok újra és újra negatív következményekhez vezettek, többek között:

- lázadáshoz (például a Boko Haram tevékenysége Nigériában);
- társadalmi és nemzeti mozgalmak létrejöttéhez (például arab tavasz);
- helyi és nemzetközi konfliktusok kialakulásához (például Hegyi-Karabah konfliktus);
- katonai beavatkozáshoz és háborúk kitöréséhez (például a boszniai háború).³⁴

Annak ellenére, hogy a lejegyzett emberi történelem nagy része alatt a kultúra és a biztonság között effajta kölcsönhatás figyelhető meg, a kulturális biztonság fogalma a szakirodalomban csak viszonylag nemrég jelent meg.³⁵ Azonban a biztonsággal foglalkozó szakértők között nincs egyetértés a kul-

³² KHANNA, Parag: *Connectography: Mapping the Future of Global Civilization*, Random House, New York, 2016, 106. p., 252. p., 367–380. p.

³³ SZACKA, Barbara: *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warsaw, 2003, 244–250. p., 256–267. p.

³⁴ Council on Foreign Relations: Boko Haram in Nigeria, <<https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/boko-haram-nigeria/>> (letöltve: 2020. 10. 21.); BLAKEMORE, Erin: What Was the Arab Spring and How Did It Spread?, *National Geographic*, March 29, 2019, <<https://www.nationalgeographic.com/culture/topics/reference/arab-spring-cause/>> (letöltve: 2020. 10. 21.); Council on Foreign Relations: Nagorno-Karabakh Conflict, <<https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/nagorno-karabakh-conflict/>> (letöltve: 2020. 10. 21.); Bosnian War, Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Bosnian_War/> (letöltve: 2020. 10. 19.).

³⁵ TEHRANIAN: i.m., 3. p.; CZAJA: *Bezpieczeństwo...*, 430. p.; NÉMETH, Erik: *Cultural Security. Evaluating the Power of Culture in International Affairs*, Imperial College Press, London, 2015, chap. Introduction, Kindle.

turális biztonság meghatározását és besorolását illetően. Több kortárs biztonsági szakember a kulturális biztonságot a gazdasági, környezeti, ideológiai, információs, katonai, politikai és társadalmi biztonság mellett a biztonság egyik altípusának tartja.³⁶ Más biztonsággal foglalkozó szakértők a kulturális biztonság emberközpontú jellegét hangsúlyozzák, akár egyének vagy közösségek szintjén, és ezáltal a kulturális biztonságot az emberi biztonság részének tartják.³⁷ A tudósok egy további csoportja a kulturális biztonságot a puha befolyás (*soft power*) megszerzéséért folytatott globális verseny alkotórészének tekinti.³⁸

A fentiek ellenére, elméleti besorolásuktól függetlenül a biztonsági szakértők nagy része abban egyetért, hogy a kulturális biztonság a nem hagyományos biztonsághoz tartozik, szemben a hagyományos, államközpontú biztonsággal, mely közvetlenül főként a katonai és gazdasági hatalommal függ össze.³⁹ A tudományos konszenzus hiánya és a témával kapcsolatos csekély szakirodalom arra utal, hogy a kulturális biztonság elhanyagolt fogalom, melyet fontos részletesebben megvizsgálni, különösen mivel az összefügg az éghajlatváltozás gyors ütemben alakuló egzisztenciális fenyegetésével.

A kulturális biztonság egy többdimenziós fogalom, és az ezzel kapcsolatos felfogás világszinten eltérő, mivel minden állam saját jellemzőkkel, környezettel és egyedülálló történelmi tapasztalatokkal rendelkezik. Emellett a kulturális biztonság meghatározásai is különböznek, attól függően, hogy az adott szakértő a fogalom mely aspektusára helyezi a hangsúlyt. Több definíció emeli ki a kulturális biztonság egyéni és közösségi dimenzióját, különösen az identitás fogalmát.⁴⁰

Ukrajnában, például, a kulturális biztonság szorosan összefügg a külső befolyásoktól mentes kulturális, nemzeti és politikai identitás védelmével. Ezáltal a kulturális biztonság kiegészül az információbiztonsággal, valamint kapcsolatban áll az ukrán kultúra és identitás védelme érdekében létrehozott

³⁶ KACZMAREK, Julian – LEPKOWSKI, Wojciech – ZDRODOWSKI, Bogdan (red.): *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Akademia Obrony Narodowej, Warsaw, 2008, 14–15. p.; CZAJA: *Bezpieczeństwo...*, 427. p.

³⁷ CZAJA: *Bezpieczeństwo...*, 434. p.; TEHRANIAN: *i.m.*, 3–10. p.; WATANABE: *i.m.*, 4–9. p.; ANDERSEN-RODGERS, David – CRAWFORD, Kerry: *Human Security: Theory and Action*, Rowman & Littlefield, New York, 2018, 3–4. p., 25–34. p.; BUZAN, Barry – WAEVER, Ole – DE WILDE, Jaap: *Security: A New Framework For Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, 119–120. p. Buzan et al. szerint a társadalmi biztonság a kollektív, közösségi identitásra utal. A közösségi, kollektív identitás a kulturális biztonság egyik alkotóeleme.

³⁸ WATANABE: *i.m.*, 4–5. p., 9–13. p.

³⁹ NYE, Joseph Jr.: *Soft Power. The Means to Success in World Politics*, PublicAffairs, New York, 2004, 5–11. p.; CABALLERO-ANTHONY, Mely: *An Introduction to Non-Traditional Security Studies: A Transnational Approach*, SAGE Publications, Thousand Oaks, 2016, chap. 1, Kindle.

⁴⁰ TEHRANIAN: *i.m.*, 3–10. p.; BUZAN et al.: *i.m.*, 119–120. p.

politikai és normatív intézkedésekkel.⁴¹ Ehhez hasonlóan a kulturális identitás az őshonos népek számára is létfontosságú szerepet játszik. A kulturális, intellektuális és szellemi alkotások, a hagyományos ismeretek (*Traditional Knowledge*, TK) és a hagyományos kulturális kifejezési formák (*Traditional Cultural Expressions*, TCEs) nemcsak az őslakosok kulturális örökségének részei, hanem a közösségi identitás fontos alkotóelemei is.⁴² Így az őslakos népesség kulturális biztonsága a hagyományos ismeretek és a hagyományos kulturális kifejezési formák védelmét jelenti. Ezek az identitáshoz kapcsolódó meghatározások az emberi és kulturális jogok, valamint az egyén társadalmi-kulturális identitásának védelmére is kiterjednek, melyek az emberi biztonság szerves részét képezik.⁴³

A kulturális biztonság fenti megközelítését támasztja alá több afrikai régióban tapasztalható állapot. Számos afrikai nemzet, főként a természeti erőforrások hiánya miatt, sok kihívással néz szembe, beleértve a vízellátás bizonytalanságát, az állandó szegénységet, a járványok kirobbanását, a növekvő terrorista tevékenységet, valamint a konfliktusok és polgárháborúk kitörését.⁴⁴ Ezek a súlyos események nemcsak az emberek megélhetését fenyegetik, de kultúrájukat, kulturális identitásukat és a sokszínűségekre is hatással vannak, sebezhetővé téve őket a külső befolyásoknak, illetve akadályozva a kulturális folytonosságot.⁴⁵ Ez azt jelenti, hogy a kulturális biztonság szorosan összefügg az emberi biztonsággal, valamint a helyi közösségek és kultúrájuk védelmével.

A definíciók további, azonban a fentihez hasonló csoportja a kulturális biztonság fogalmát az állam szintjére terjeszti ki és a kulturális biztonságot a nemzetbiztonsággal kapcsolja össze. Ebben az értelemben a kulturális biztonság az állam azon képességét jelenti, mely által képes megvédeni kulturális,

⁴¹ RICHTER, Andrei: Cultural Security of Ukraine in Times of Conflict: Legal Aspects, In: WATANABE: *i.m.*, 461–482. p.

⁴² LAI C., Jessica: Intellectual Property and Indigenous Culture, In: WATANABE: *i.m.*, 72–102. p.; Traditional Knowledge, Innovations, and Practices, Convention on Biological Diversity, <<https://www.cbd.int/traditional/intro.shtml/>> (letöltve: 2020. 09. 23.); Traditional Cultural Expressions, World Intellectual Property Organization, <<https://www.wipo.int/tk/en/folklore/>> (letöltve: 2020. 10. 20.).

⁴³ WATANABE: *i.m.*, 4–9. p.; TEHRANIAN: *i.m.*, 3–4. p.; BUZAN et al.: *i.m.*, 119–120. p.

⁴⁴ ISILOW, Hassan: Africa Faces Major Challenges in 2020, Anadolu Agency, December 30, 2019, <<https://www.aa.com.tr/en/africa/africa-faces-major-challenges-in-2020/1687364/>> (letöltve: 2020. 09. 23.).

⁴⁵ MENTAN, Tatah: *Africa Facing Human Security Challenges in the 21st Century*, Langaa Research & Publishing Common Initiative Group, Cameroon, 288–308. p.; ETOUNGA-MANGUELLE, Daniel: Does Africa Need a Cultural Adjustment Program?, In: HARRISON, Lawrence E. – HUNTINGTON, Samuel P. (eds.): *Culture Matters: How Values Shape Human Progress*, Basic Books, New York, 2000, 65–77. p.

valamint ezt kibővítve, nemzeti örökségét.⁴⁶ Emellett a kulturális biztonság olyan környezetre utal, melyben a társadalom szabadon ápolhatja azokat az értékeket, melyek kulturális, és ezáltal nemzeti identitását formálják, ugyanakkor nyitott marad más nemzetek tapasztalataira, befolyására és kulturális vívmányaira is. Másképpen megfogalmazva, ez a kulturális egyensúly környezete, mely lehetővé teszi az adott csoport számára saját kultúrájának tiszteletben tartását, élvezetét, illetve emellett más kultúrák gazdagságának megismerését is.⁴⁷ A Lengyel Köztársaságban, például, a kultúrát az annexiók, háborúk, korlátozott szuverenitás és politikai zavargásokkal kapcsolatos tapasztalatok formálták. Ebből kifolyólag a kulturális identitás és a nemzeti örökség, beleértve a kultúra, a nyelv, a vallási értékek és a történelmi emlékezet szimbolikus elemeit, Lengyelország nemzeti érdekének és kulturális biztonságának elsődleges céljai.⁴⁸

A kulturális biztonság meghatározásainak egy további csoportja a kulturális örökség bölcs felhasználásának fontosságát emeli ki annak érdekében, hogy ezáltal a nemzetközi szinten kívánatos eredményt érjenek el, mely később a nemzeti hatáskör megerősödését eredményezi.⁴⁹ Ebben az értelemben a kulturális örökség és vívmányok értékes eszközök a puha befolyás (*soft power*) megszerzéséért folytatott globális verseny során. A puha befolyás a hatalom egy nem kényszerítő formája, melyet az állam arra használ, hogy saját nemzeti érdekeinek megvalósítása során vonzó kulturális, politikai vagy ideológiai tulajdonságai által befolyásolja és alakítsa mások preferenciáit.⁵⁰ A Kínai Népköztársaságban a kulturális biztonság a nem hagyományos nemzetbiztonság alapvető alkotóeleme és a globalizáció terjedése, valamint a nyugati kultúra befolyása elleni védelemre utal. Ezzel egyidejűleg a kulturális biztonság Kínában nemcsak a kulturális értékek védelmére fektet hangsúlyt, hanem a helyi kultúra globális támogatására is annak érdekében, hogy az ország erősítse nemzetközi helyzetét és hatékonyan szálljon versenybe a puha befolyás

⁴⁶ CZAJA: *Bezpieczeństwo...*, 436–437. p.; JEMIOŁO, Tadeusz: *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji i procesów społecznych, Zeszyt Problematyczny TWO*, Volume 25, No. 3, 2001, 20. p.; DAWIDZYSK, Andrzej: *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, Akademia Obrony Narodowej, Warsaw, 2001, 16. p.

⁴⁷ CZAJA: *Bezpieczeństwo...*, 436–437. p.

⁴⁸ UÓ.: *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków, 2013, 146–147. p.

⁴⁹ KITLER, Waldemar: *Obrona Narodowa III RP. Pojęcie, organizacja, system*, Akademia Obrony Narodowej, Warsaw, 2002, 339. p.

⁵⁰ WATANABE: *i.m.*, 4–5. p., 9–13. p.; NYE, Joseph Jr.: *The Benefits of Soft Power*, August 2, 2004, <<https://hbswk.hbs.edu/archive/the-benefits-of-soft-power/>> (letöltve: 2020. 09. 23.).

megszerzéséért.⁵¹ Ehhez hasonlóan Dél-Koreában és Japánban a kulturális biztonság magában foglalja az ázsiai pop kultúra világszintű népszerűsítése érdekében tett erőfeszítéseket a kulturális vonzerő növelése, valamint a globális puha befolyás megszerzése céljából.⁵²

Végül a kulturális biztonság a tárgyi (például kulturális és történelmi helyek, kulturális tárgyak és művészeti alkotások) és a nem tárgyi (például kulturális identitás vagy szimbolikus értékek) kulturális értékek tágabb értelemben vett védelmére utal. Emellett a kulturális biztonság mind a kultúra címzettjei, mind megalkotói emberi és kulturális jogainak védelmével is összefügg. A kulturális biztonság, a kulturális jogok teljeskörű élvezete és a kulturális életben való részvétel érdekében, magába foglalhatja a gondolat-ét, életmóddal és szabadsággal kapcsolatos kulturális szabadságok biztosítását. Végül, a kulturális biztonság a kulturális, etnikai, nyelvi, vallási és egyéb kisebbségekre vonatkozik, elősegítve annak a környezetnek a kialakulását, melyben az egyének a kulturális hovatartozás és kulturális biztonság érzését tapasztalhatják meg.⁵³

Klímaváltozás és kulturális örökség

Az előzőek alapján, az éghajlatváltozás jelentős hatást gyakorolhat a népesedésre, valamint ezáltal kulturális biztonságukra a fizikai és társadalmi-kulturális változások széles skáláját előidézve. A Világörökség Központ 2005-ben megrendezett kongresszusán a résztvevő államok körében globális felmérést végzett, arra kérve őket, hogy ismertessék az éghajlatváltozás hatásait nemzeti kulturális helyeikre és örökségükre nézve. A kutatás 83 résztvevőjének 110 válasza alapján 72%-uk állította azt, hogy az éghajlatváltozás befolyásolta természeti és kulturális örökségüket.⁵⁴

⁵¹ HAN, Lin: Chinese Cultural Security in the Information Communication Era, *Institute for Security and Development Policy: Focus Asia*, No. 6, February 2014, 1–7. p., <<https://isdpeu/publication/chinese-cultural-security-information-communication-era/>> (letöltve: 2020. 09. 23.); ALBERT, Eleanor: China's Big Bet on Soft Power, Council on Foreign Relations, <<https://www.cfr.org/background/chinas-big-bet-soft-power/>> (letöltve: 2020. 09. 23.); DELISLE, Jacques: Foreign Policy through Other Means: Hard Power, Soft Power, and China's Turn to Political Warfare to Influence the United States, *Orbis* 64, no. 2, March 2020, 174–206. p., <<https://doi.org/10.1016/j.orbis.2020.02.004/>> (letöltve: 2020. 09. 23.).

⁵² HUAT, Chua Beng: Pop Culture and Soft Power Competition in East Asia, In: WATANABE: *i.m.*, 378–394. p.

⁵³ KRUPOCIN, Dominika: *Cultural Security: Concept Evaluation Based on Selected Education Programs Addressed to Foreign Language Learners*, PhD diss., War Studies University of Warsaw, Warsaw, 2020, 161–164. p.

⁵⁴ UNESCO: *Climate Change and World Heritage Report*, No. 22, May 2007, <<https://whc.unesco.org/en/series/22/>> (letöltve: 2020. 09. 23.).

Az egyik legfőbb fenyegetést a kulturális biztonságra a lakható területek csökkenése és megsemmisülése jelenti a súlyos időjárási körülmények, mint az áradások és aszályok, valamint a növekvő hőmérséklet miatt, mely a kulturális örökség vagy az egyedülálló történelmi helyek eltűnését eredményezheti. Ilyen veszélyeztetett város, például, Olaszországban Velence, mely az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) világörökségének része és ahova évente több millió külföldi turista látogat.⁵⁵

Az éghajlatváltozás a nem megfelelő infrastruktúra és a növekvő turizmus helytelen kezelése mellett mind e kulturális és turisztikai nevezetesség elmerüléséhez, mind strukturális károsodásához vezet. Velence, elhelyezkedése miatt, mindig is érzékenyen reagált a vízszint változására, azonban az utóbbi években a világszinten emelkedő tengerszint és az éves időjárási jelenségek változása miatt nőtt az áradások gyakorisága és súlyossága.⁵⁶ A veszélyeztetett partmenti városok másik példája az ókori Alexandria Egyiptomban, amely az előrejelzések alapján abban az esetben, ha az éghajlatváltozás és a tengerszint emelkedése a jelenlegi arányban növekszik, 2050-ig víz alá kerül.⁵⁷ Alexandria nemcsak kulturálisan és történelmileg gazdag hely, hanem regionális gazdasági központ és Egyiptom egyik legnépesebb városa is. Fontos kiemelni, hogy az ókori épületek olyan módon lettek megépítve, hogy ellenálljanak a különleges helyi éghajlatnak, azonban lehetséges, hogy az építőanyagok nem képesek átvészelni az időjárási feltételek változásait.⁵⁸ E partmenti városok eltűnése nemcsak a turizmust érintené hátrányosan, hanem a nemzeti és globális társadalmi-kulturális örökséget is károsítaná és hosszútávú negatív gazdasági következményekkel járna.

További kulturális biztonsággal kapcsolatos, éghajlatváltozást érintő vonatkozás az erdőirtás, melyet a súlyos időjárási körülmények, mint az erdőtüzek, vagy az emberi tevékenység okoznak. Az erdőirtás szintén a globális átlaghőmérséklet növekedéséhez, éghajlatváltozáshoz és további folyamatos erdőirtáshoz vezet, és e folyamat intenzitása egyre fokozódik.⁵⁹ Ennek egyik

⁵⁵ World Population Review: Venice Population 2020, <<https://worldpopulationreview.com/world-cities/venice-population/>> (letöltve: 2020. 10. 15.).

⁵⁶ TRINCARDI, Fabio et al.: The 1966 Flooding of Venice. What Time Taught Us for the Future, *Oceanography*, Volume 29, No. 4, 2016, 178–186. p., <<https://doi.org/10.5670/oceanog.2016.87/>> (letöltve: 2020. 09. 23.).

⁵⁷ FLAVELLE, Christopher – LU, Denise: Rising Seas Will Erase More Cities by 2050, New Research Shows, *New York Times*, October 29, 2019, <<https://www.nytimes.com/interactive/2019/10/29/climate/coastal-cities-underwater.html/>> (letöltve: 2020. 09. 23.).

⁵⁸ UNESCO: *i.m.*

⁵⁹ DUNNE, Daisy: Deforestation Has Driven Up Hottest Day Temperatures, *Carbon Brief*, April 23, 2018, <<https://www.carbonbrief.org/deforestation-has-driven-up-hottest-day-temperatures/>> (letöltve: 2020. 09. 23.).

nagyfokú példája az Amazonas-menti esőerdő, mely Brazília, Bolívia, Peru, valamint néhány más ország egyes részeit érinti, és amely több ezer őshonos közösségnek ad otthont.⁶⁰ Az erdőirtás a területek és a készletekhez való hozzáférés csökkenéséhez vezet, melyek az őslakosok kulturális identitásának alapvető elemei. Az ősi föld elvesztése óriási veszélyt jelent nemcsak az őslakosok jóléte és élete, hanem egyedülálló kultúrájuk, ismereteik és nyelvük megőrzése szempontjából is.⁶¹

A nyelv nemcsak egyfajta hasznos kommunikációs eszköz, hanem arra is szolgál, hogy az adott nyelvet beszélők kifejezzék, létrehozzák és megragadják saját kulturális valóságukat.⁶² A nyelv egyedülállóan fontos az őshonos népeesség számára, mivel az sajátos kultúrájukkal egyidejűleg alakult ki és segít megőrizni és továbbadni a kulturális értékeket és tudást a generációk között.⁶³ Napjainkban számos őshonos nyelv riasztó mértékben tűnik el, míg más nyelveket a kihalás veszélye fenyeget.⁶⁴ Az UNESCO veszélyben lévő nyelvek atlaszának adatai szerint (*UNESCO's Atlas of World Languages in Danger*) az Amazonas-menti esőerdő több mint 400 sérülékeny és veszélyeztetett nyelvnek (melyek kb. a világ nyelveinek 20%-át teszik ki) ad otthont, illetve ezen felül 30 nyelv már véglegesen el is tűnt.⁶⁵ Azonban nemcsak az őshonos közösségek, hanem az egész emberiség szenved az említett veszteségek miatt. A nyelv nemcsak azoknak a kultúráknak és közösségeknek a produkta, akik kialakították azt, hanem kölcsönösen formálja a kritikus gondolkodással és problémamegoldással kapcsolatos világnézetet és kulturális keretrendszert, mely egyedülálló az adott nyelv anyanyelvi beszélői számára. Így abban az esetben, ha egy nyelv teljesen eltűnik, azzal együtt az ősi tudás, a kulturális örökség és a teljes közösségtudat is elvész.⁶⁶

⁶⁰ Greenpeace: Brazil and the Amazon Forest, <<https://www.greenpeace.org/usa/issues/brazil-and-the-amazon-forest/>> (letöltve: 2020. 06. 01.).

⁶¹ United Nations Department of Economics and Social Affairs: Indigenous Peoples: Culture, <<https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/mandated-areas1/culture.html/>> (letöltve: 2020. 10. 20.); United Nations Department of Economics and Social Affairs: Indigenous Peoples: Environment, <<https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/mandated-areas1/environment.html/>> (letöltve: 2020. 10. 20.).

⁶² KRAMSCH, Claire: *Language and Culture*, Oxford University Press, Oxford, 1998, 3–4. p., 65–69. p.

⁶³ United Nations Development Program: 10 Things to Know About Indigenous Peoples, January 25, 2019, <<https://stories.undp.org/10-things-we-all-should-know-about-indigenous-people/>> (letöltve: 2020. 10. 20.).

⁶⁴ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner: Many Indigenous Languages Are in Danger of Extinction, October 17, 2019, <<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/Indigenoulanguages.aspx/>> (letöltve: 2020. 10. 20.).

⁶⁵ UNESCO: *Atlas of the World's Languages in Danger*, <<http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php/>> (letöltve: 2020. 10. 20.).

⁶⁶ HARRISON, David: *When Languages Die. The Extinction of the World's Languages and the Erosion of Human Knowledge*, Oxford, Oxford University Press, 2007, 3–23. p., <<https://>

Az éghajlatváltozás és a konfliktusok

Az elmúlt 30 évben kb. 18 erőszakos konfliktust társítottak a természeti erőforrásokhoz, valamint 1960 óta a polgárháborúk majdnem felét.⁶⁷ Habár a jelenlegi kutatások szerint az éghajlatváltozás növelheti az erőszakos konfliktusok kockázatát, beleértve a szervezett fegyveres konfliktust és a terrorizmust, napjainkban a tudósok között nincs egyetértés azt illetően, mennyire lesz jelentős az említett növekedés.⁶⁸ Ennek ellenére a lakhatatlan területek terjedése súlyosbíthatja a regionális konfliktusokat, instabilitást okozhat és növelheti a lakható területek, mezőgazdasági földek és a természeti erőforrások, főként az ivóvíz miatt kialakuló nemzetközi összetűzéseket. Ezáltal olyan helyzetben alakulnak ki konfliktusok, melyben a forrásokkal való ellátottság, beleértve a termőföldeket, erdőket, halászatot, kikötőket és vizet, nem képes kielégíteni a keresletet. A fejlődő nemzetek különösképpen ki vannak téve a konfliktusok veszélyének és az erőforráshiány okozta gazdasági károknak, mivel bruttó hazai termékük (GDP) átlagosan majdnem 65%-át a mezőgazdaság és az állattenyésztés teszi ki.⁶⁹ A konfliktusok kirobbanásához a nem hatékony kormányzás, a természeti erőforrások nem megfelelő kezelése és a természetvédelem hiánya szintén hozzájárulnak.

Továbbá, a megújuló erőforrásokhoz való hozzáférés ellenőrzése miatti verseny a fegyveres csoportok és terrorszervezetek általi kizsákmányoláshoz is vezethet.⁷⁰ Több esettanulmány kapcsolta össze az éghajlatváltozást az erőszakos konfliktusokkal, a törékenységgel, a létbizonytalansággal, a városi

---

www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/mandated-areas1/culture.html/> (letöltve: 2020. 10. 20.).

⁶⁷ The European Union-United Nations Partnership on Land, Natural Resources and Conflict Prevention, Renewable Resources and Conflict Report, 2012, <<https://www.un.org/en/land-natural-resources-conflict/renewable-resources.shtml/>> (letöltve: 2020. 10. 20.).

⁶⁸ RYAN: i.m.; MARCH et al.: i.m.; BUHAUG, Halvard et al.: One Effect to Rule Them All? A Comment on Climate and Conflict, *Climatic Change*, 127, October 2014, 391-397. p., <<https://doi.org/10.1007/S10584-014-1266-1>> (letöltve: 2020. 10. 20.); HSIANG, Solomon et al.: Quantifying the Influence of Climate on Human Conflict, *Science*, 341, No. 6151, September 2013, <<https://doi.org/10.1126/science.1235367/>> (letöltve: 2020. 10. 20.).

⁶⁹ World Bank Development Indicators Database (object name Employment in Agriculture, license number SL.AGR.EMPL.ZS, <<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.AGR.EMPL.ZS/>> (letöltve: 2020. 10. 18.); World Bank Development Indicators (object name Table 4.2 Structure of Output, <<http://wdi.worldbank.org/table/4.2/>> (letöltve: 2020. 10. 15.).

⁷⁰ The European Union-United Nations Partnership on Land, Natural Resources and Conflict Prevention, Renewable Resources and Conflict Report, 2012, <<https://www.un.org/en/land-natural-resources-conflict/renewable-resources.shtml/>> (letöltve: 2020. 10. 15.).

erőszakkal és a szűkös természeti erőforrásokért folytatott versennyel.⁷¹ Néhány jelenlegi példát említve:

- a Boko Haram terrorista tevékenysége a Csád-tó közelében, mely milliók számára fontos vízforrást jelent és az elmúlt 60 évben több mint 90 százalékkal apadt;
- a szíriai Iszlám Állam és a polgárháborús helyzetet súlyosbító, a vízforrások hozzáférhetősége miatt kialakult konfliktusok a 2011-es súlyos aszály után;
- az afganisztáni tálibok és egyéb felkelők bűnözői hálózatainak a csökkenő természeti erőforrásokhoz és az ópiumhoz való hozzáférés körüli szerveződése;
- a guatemalai szervezett bűnözői csoportok virágzó tevékenysége a súlyos természeti katasztrófák és szélsőséges időjárási jelenségek okozta negatív gazdasági hatások miatt.⁷²

A World Resources Institute előrejelzése szerint a közeljövőben Afrikában, a Közel-Keleten, illetve Dél- és Délkelet-Ázsiában növekedni fog a vízkészlet-hez kapcsolódó konfliktusok száma.⁷³ Az utóbbi években a hőmérséklet emelkedése és az erőszak közötti kapcsolatot vizsgáló kutatók arra a következésre jutottak, hogy minden 0,3 Celsius fokos hőmérséklet-emelkedés 10–20% közötti mértékben növeli a fegyveres konfliktusok valószínűségét.⁷⁴ A kutatók egy másik csoportja, akik a fegyveres konfliktusokat az éghajlatváltozás kontextusában vizsgálták arra jutottak, hogy az etnikailag különböző népeiséggel

⁷¹ Climate Diplomacy, Report: Insurgency, Terrorism and Organized Crime in a Warming Climate, October 2016, <<https://www.climate-diplomacy.org/publications/insurgency-terrorism-and-organised-crime-warming-climate/>> (letöltve: 2020. 10. 15.).

⁷² Climate Diplomacy, Insurgency, Terrorism and Organized Crime, 8–45. p., <<https://www.climate-diplomacy.org/publications/insurgency-terrorism-and-organised-crime-warming-climate/>> (letöltve: 2020. 10. 15.); GLEICK, Peter: Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria, *Weather, Climate and Society*, Volume 6, No. 3, July 2014, <<https://doi.org/10.1175/WCAS-D-13-00059.1/>> (letöltve: 2020. 10. 15.); WERZ, Michael – CONLEY, Laura: *Climate Change, Migration, and Conflict in Northwest Africa*, Center for American Progress, April 18, 2012, <<https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2012/04/18/11439/climate-change-migration-and-conflict-in-northwest-africa/>> (letöltve: 2020. 10. 15.); USIGBE, Leon: *Drying Lake Chad Basin Gives Rise to Crisis. Food Insecurity, Conflicts, Terrorism, Displacement and Climate Change Effects Compound Challenges*, United Nations Africa Renewal, December 24, 2019, <<https://www.un.org/africarenewal/magazine/december-2019-march-2020/drying-lake-chad-basin-gives-rise-crisis/>> (letöltve: 2020. 10. 15.).

⁷³ Significant Risk of Water-Related Conflict in Parts of Iraq, Iran, Mali, Nigeria, India and Pakistan Over Next 12 Months, World Resources Institute, December 5, 2019, <<https://www.wri.org/news/2019/12/release-significant-risk-water-related-conflict-parts-iraq-iran-mali-nigeria-india-and/>> (letöltve: 2020. 10. 15.).

⁷⁴ HSIANG, i.m.; WALLACE-WELLS, David: *The Uninhabitable Earth: Life After Warming*, Tim Dougan Books, New York, 2019, 125. p.

rendelkező országokban a konfliktusok 23%-a azokban a hónapokban kezdődött, amikor jelentős, éghajlattal összefüggő katasztrófák történtek.⁷⁵ Habár az éghajlatváltozás nem minden esetben tekinthető a konfliktusok kirobbanását felelős közvetlen kiváltó oknak vagy azok elsődleges okozójának, annak azonban nagy a valószínűsége, hogy megsokszorozza a fenyegetéseket, mely végül az erőforrások szűkösségéhez vezethet és növelheti a konfliktusok további kiterjedését, kirobbanását.⁷⁶

Ennek ellenére bármilyen jelentős konfliktus komoly veszélyt jelent a kulturális biztonságra. Az erőszakos viszálykodás közvetlenül hat a környezetre, a helyi ökoszisztémákra és más védett területekre, valamint káros hatást gyakorol az egészségre, kulturális jogokra, társadalmi-kulturális tőkére és a helyi népesség örökségére. Az egyik globális kutatóintézet tanulmánya alapján, a következő 30 évben 32 államot rendkívüli mértékben fenyeget a romló éghajlat miatti konfliktusok vagy polgárháború kitörésének kockázata.⁷⁷ Ez a történelmi vagy kulturális határkövek, műemlékek, szobrok és nemzeti helyek (például nemzeti parkok, természeti nevezetességek) megsemmisüléséhez vezethet, melyet fontos számításba venni az éghajlatváltozás által előidézett konfliktusok vizsgálata során.

A háborús időszak szintén érinti a művészeti alkotások konfliktusövezetben történő kezelését. Például a második világháború alatt a katonák elrabolták a műalkotásokat, és a harcok stratégiai céljai érdekében tönkretették a történelmi és kulturális helyeket.⁷⁸ Ez idő alatt a nagymértékű fosztogatás, vandalizmus, pusztítás és kizsákmányolás miatt számos kulturális műalkotás, régiség, festmény és egyéb jelentős műalkotás tűnt el.⁷⁹ Bár a jelenlegi nemzetközi szabályozás, illetve sok jogszabály foglalkozik a kulturális örökség világszintű védelmével, számos kulturális és történelmi hely nem éli túl az elnyújtott konfliktusokat.⁸⁰ Ennek egy friss példája az iraki és szíriai ősi helyek és műalkotások Iszlám Állami általi sikeres tönkretétele és az azokkal

⁷⁵ *Uo.*, 127. p.

⁷⁶ BARNETT, Jon: Environmental Security, In: COLLINS, Alan (ed.): Contemporary Security Studies, Oxford University Press, Oxford, 2016, 235–237. p.; SCHLEUSSNER, Carl-Friedrich et al.: Armed-Conflict Risk Enhanced by Climate-Related Disasters in Ethnically Fractionalized Countries, *Proceedings of the National Academy of Science* 113, No. 33, August 2016, <<https://www.pnas.org/content/113/33/9216/>> (letöltve: 2020. 10. 15.); Climate Diplomacy: Report: Insurgency, Terrorism and Organized Crime in a Warming Climate, October 2016, <<https://www.climate-diplomacy.org/publications/insurgency-terrorismand-organised-crime-warming-climate/>> (letöltve: 2020. 10. 15.).

⁷⁷ WALLACE-WELLS: *i.m.*, 126–127. p.

⁷⁸ NÉMETH: *i.m.*, 3. fejezet.

⁷⁹ *Uo.*, 7. fejezet.

⁸⁰ KUBIAK, Mariusz: Ochrona dóbr kultury w międzynarodowym prawie konfliktów zbrojnych, In: ROSA, Ryszard (red.): *Bezpieczeństwo i edukacja dla bezpieczeństwa w zmieniającej się przestrzeni społecznej i kulturowej*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce, 2012, 192–207. p.

való kereskedelem, annak érdekében, hogy finanszírozzák a fegyveres csoportok tevékenységét.⁸¹ Az éghajlatváltozás romlása a konfliktusok gyakori kitöréséhez vezethet, így sok szakértő aggasztónak tartja az ehhez hasonló gyakorlatok folyamatos terjedését és az illegális nemzetközi hálózatok művészzel kapcsolatos bűnügyi tevékenységének növekedését.⁸²

Az éghajlatváltozás és a migráció

Az egyre növekvő globális átlaghőmérséklet miatt a jövőben sok régió lakhatatlanná válik majd, arra kényszerítve több millió ott lakót, hogy elhagyja lakóhelyét és élhetőbb területeken keressen menedéket.⁸³ A Világbank becslése szerint a latin-amerikai, szubszaharai afrikai és a dél-kelet-ázsiai térségből 2050-ig 143 millió klímamenekült vándorol majd el.⁸⁴ Habár eddig az éghajlatváltozás okozta migráció esetszáma korlátozott, az ellenőrizetlen éghajlatváltozás nagy valószínűség szerint a tömeges migráció növekedéséhez vezet majd.⁸⁵

Az emberek nagyfokú migrációja az adott népesség kultúrájának, nyelvének, ideológiájának és vallásos hitének egyidejű migrációját is eredményezi.⁸⁶ Két vagy több különböző kultúra közötti kapcsolatfelvétel pedig mind pozitív, mind negatív eredményekhez vezethet.⁸⁷ A pozitív kimenetel egyik példája az új állapothoz való sikeres és kiegyensúlyozott alkalmazkodás lenne. E forгатókönyv szerint az egyén továbbra is szabadon gyakorolhatná saját kulturális szokásait és hitét, emellett pedig tiszteletben tartaná és nyitottan viszonynulna az új, ismeretlen kultúra és annak képviselői felé. 2015-ben az Európai Bizottság kutatást végzett a tagállamok állampolgárainak körében arra keresve a választ, mekkora mértékben tartják magukat az egyének európai uniós állampolgárnak. A válaszadók kb. 60%-a mind európaiként, mind saját országának állampolgáráként jellemezte magát.⁸⁸ Ezek az eredmények arra

⁸¹ O'BRIEN, Jane: IS Looting Provokes Call for Global Response, *BBC News*, April 17, 2015, <<https://www.bbc.com/news/magazine-32329681/>> (letöltve: 2020. 10. 15.).

⁸² NÉMETH: *i.m.*, 1, 5, 7. chap.

⁸³ KHANNA, Parag: *Connectography: Mapping the Future of Global Civilization*, Random House, New York, 2016, 367–380. p.

⁸⁴ RIGAUD: *i.m.*, chap. 1; International Organization for Migration: Migration and Climate Change Report No. 31, April 2008, 11–20. p., <<https://publications.iom.int/books/mrs-ndeG31-migration-and-climate-change/>> (letöltve: 2020. 10. 25.).

⁸⁵ PODESTA, John: *The Climate Crisis, Migration, and Refugees*, Brookings, July 25, 2019, <<https://www.brookings.edu/research/the-climate-crisis-migration-and-refugees/>> (letöltve: 2020. 10. 25.).

⁸⁶ WŁODKOWSKA: *i.m.*, 13–14. p.

⁸⁷ NAJDER-STEFANIAK: *i.m.*, 46–54. p.; KISZKA, Krystian: Tożsamość kulturowa Europy, a integracja imigrantów muzułmańskich, In: ZAKOWSKI–TOPOLEWSKI (red.): *i.m.*, 154–168. p.

⁸⁸ European Commission, 2015 Standard Eurobarometer 83 Report, May 2015, <<https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/>> (letöltve: 2020. 10. 25.).

utalnak, hogy az egyének pozitívan viszonyulnak más kultúrák felé, ugyanakkor ragaszkodnak saját nemzeti kultúrájukhoz.⁸⁹ Másrészt viszont negatív eredmények is mutatkozhatnak, beleértve a saját kultúra elhanyagolását vagy eltűnését, az új, helyi szinten bevezetett kultúra lenézését és a honos állam állampolgárai és az újonnan érkezők közötti növekvő feszültséget, illetve akár lehetséges konfliktusok megjelenését is a kulturális csoportok között.⁹⁰ Ez esetlegesen negatív társadalmi magatartás kialakulását is magával vonhatja, többek között például törvényteleniséget, intoleranciát és a hátrányos megkülönböztetés különböző formáit, elnemzetietlenedést, nacionalizmust és idegengyűlöletet.⁹¹ Emellett a negatív tapasztalatok a társadalmi egyenlőtlenségek és különbségek mélyüléséhez is hozzájárulhatnak, gyakran társadalmi zavarásokat és kulturális szakadást okozva, mely kulturális bizonytalanságot is magával vonhat.⁹² Az utóbbi években az is megfigyelhető, hogy világszinten csökken az érdeklődés az egyes országokból vagy bizonyos országokba érkező migránsok befogadását illetően.⁹³ Így a külföldiek ellenőrizetlen beáramlásával kapcsolatos társadalmi elégedetlenség, függetlenül a migrációt kiváltó okoktól, súlyosbító tényezője lehet az újonnan érkezőkkel és kultúrájukkal szembeni negatív érzések kialakulásának.

Az éghajlat okozta migráció a kulturális biztonságot is hátrányosan érintheti a kényszermigráció, asszimiláció és kulturális alkalmazkodás folyamatain keresztül. Az éghajlatváltozás hozzájárul a lakhatatlan területek növekedéséhez, mely tömeges elvándorláshoz és az érintett népesség erőszakos kitelepítéséhez vezet. Ez pedig felveti a hatékony integrációs politikák kérdéskörét és a befogadó államok általános felkészültségét a nagyszámú, különböző kulturális háttérrel rendelkező éghajlati menekült befogadására.⁹⁴

⁸⁹ BECK, Ulrich – GRANDE, Edgar: *Europa Kosmopolityczna*, trans. Aleksander Ochocki, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warsaw, 2009, 73–76. p.

⁹⁰ HUNTINGTON, Samuel P.: Clash of Civilizations?, *Foreign Affairs*, Volume 72, No. 3, Summer 1993, 25–29. p.

⁹¹ JACH, Dominika: Wybrane aspekty bezpieczeństwa kulturowego, *Wiedza Obronna*, Vol. 1–2, No. 262–263, May 2018, 140. p.

⁹² WATANABE: *i.m.*, 4–5. p.; ZAKOWSKI, Paweł: Miejsce bezpieczeństwa kulturowego we współczesnym świecie, In: ZAKOWSKI–TOPOLEWSKI (red.): *i.m.*, 107. p.

⁹³ CONNOR, Phillip – KROGSTAD, Jens Manuel: *Many Worldwide Oppose More Migration – Both Into and Out of Their Countries*, Pew Research Center, December 10, 2018, <<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/12/10/many-worldwide-oppose-more-migration-both-into-and-out-of-their-countries/>> (letöltve: 2020. 10. 25.).

⁹⁴ JOHNSON, Mark R. D. et al.: *Refugees and Other New Migrants: A Review of the Evidence on Successful Approaches to Integration*, Research Gate, March 26, 2015, 1–80. p., <https://www.researchgate.net/publication/265065791_Refugees_and_Other_New_Migrants_A_Review_of_the_Evidence_on_Successful_Approaches_to_Integration/>(letöltve: 2020. 10. 25.); DHINGRA, Reva: Keeping Syrian Refugees in Neighboring Countries Isn't Working Here's Why, *Washington Post*, March 10, 2020, <<https://www.washingtonpost.com/politics/2020/03/10/keeping-syrian-refugees-neighboring-countries-isnt-working-heres-why/>> (letöltve: 2020. 10. 25.).

A tömeges migráció különféle reakciókat vált ki a lakosság körében, illetve gyakran okoz vitát az adott állam bevándorlással kapcsolatos folyamatait, a befogadó országok körének meghatározását és az újonnan érkezők által teljesítendő követelmények megszbását illetően annak érdekében, hogy a befogadó társadalom teljesértékű tagjává váljanak.⁹⁵ A tömeges migrációval kapcsolatos egyik legáltalánosabb aggodalom az, hogyan biztosítható az új környezetben a különböző kulturális háttérből érkező, különösen az eltérő kulturális identitással rendelkező egyének kulturális, gazdasági és társadalmi boldogulása. A tömeges migráció egyik példája napjainkban az afrikai és közel-keleti menekültek helyzete, akik a konfliktusok, valamint a súlyosbodó éghajlatváltozás miatt menekülnek az EU tagországaiába. A menekültek nagy része a konzervatív iszlám kultúrából érkezik, ami újabb vitákat indított el a migránsok és a befogadó államok értekei közötti összeegyeztethetőséggel kapcsolatban.⁹⁶ Ez a kikényszerített integráció végül a szélsőjobboldali nacionalista politikai pártok támogatásának reakciószerű növekedéséhez és az Európai Parlamentben az Identitás és Demokrácia szélsőjobboldali politikai blokk létrehozásához vezetett.⁹⁷

Egyéb alapvető kérdések is felmerülnek a kisebbségi csoportok emberi és kulturális jogainak védelme szempontjából. A befogadó állam feladata, hogy olyan környezetet teremtsen, melyben az egyének boldogulnak és kulturális biztonságot élveznek, anélkül, hogy félniük kellene saját kulturális identitásuk kifejezésétől. Így a stabilabb befogadó államoknak felelősséget kell vállalniuk az újonnan érkező kisebbségek kultúráinak, kulturális identitásainak és jogainak védelme, megőrzése érdekében. Amennyiben egy adott állam nem képes az újonnan érkezőket hatékony és sikeres módon elhelyezni, ez újabb sűrűn lakott területek, mint például menekülttáborok kialakulását eredményezi, ahol a menekültek, gyakran rossz életkörülmények között, további áttelepítésre várnak.⁹⁸ Ennél fogva ezek az állandóan túlszűfolt helyek egyre veszélyesebbé válnak a távoli helyekről érkező menekültek és kulturális kisebbségek általános biztonsága szempontjából. Emellett az emberek nagy cso-

⁹⁵ HARARI, Yuival – HARARI, Noah: *21 Lessons for the 21st Century*, Spiegel & Grau, New York, 2019, 141–151. p.

⁹⁶ KISZKA: i.m., 155–168. p.; MAKOVSKY, Alan: *Turkey's Refugee Dilemma*, Center for American Progress, March 13, 2019, <<https://www.americanprogress.org/issues/security/reportS/2019/03/13/467183/turkeys-refugee-dilemma/>> (letöltve: 2020. 10. 25.).

⁹⁷ Europe and Right-Wing Nationalism: A Country-by-Country Guide, *BBC News*, November 13, 2019, <<https://www.bbc.com/news/world-europe-36130006/>> (letöltve: 2020. 10. 25.).

⁹⁸ Why Is There a Crisis in Calais?, *BBC News*, October 3, 2015, <<https://www.bbc.com/news/uk-29074736/>> (letöltve: 2020. 10. 25.); SKRETTBERG, Richard: *The Rohingya. Trapped in the World's Largest Refugee Camp*, Norwegian Refugee Council, August 25, 2019, <<https://www.nrc.no/perspectives/2019/trapped-in-the-worlds-largest-refugee-camp/>> (letöltve: 2020. 10. 25.).

portjának összegyűjtése szintén befolyásolhatja fizikai és mentális jólétüket és növekvő társadalmi elégedetlenség és szorongás kialakulásához, konfliktusok kirobbanásához járulhat hozzá, sőt sérülékennyé teheti a csoportokat az erőszak vagy betegségek kirobbanása szempontjából is.⁹⁹ Azonban abban az esetben, ha egy adott országba nagyszámú migráns érkezik, felmerül a kulturális enklávék kialakulásának kockázata is, ahol az egyének, gyakran lehetőségek hiányában vagy a leküzdhetetlen társadalmi-kulturális akadályok miatt, nem próbálnak integrálódni a helyi társadalomba. Amennyiben ez a gyakorlat nagyobb mértékű, kulturális különbségek miatti feszültségeket vagy konfliktusokat is okozhat, mely esetlegesen erőszakos tettek vagy gyűlölet-bűncselekmények elkövetéséhez vezethet.¹⁰⁰

Az éghajlatváltozás és a hontalanság

A hontalan kifejezés azokra a személyekre utal, akik jogilag egyik állam állampolgárságával sem rendelkeznek.¹⁰¹ Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosának becslése szerint világszinten kb. 4,2 millió hontalan személy létezik, azonban az ezzel kapcsolatos adatok elérhetőségének és megbízhatóságának hiánya miatt ez a szám jóval magasabb is lehet.¹⁰² A hontalanság témaköre tág és azokat az egyéneket is magába foglalhatja, akik korábban ugyan rendelkeztek állampolgársággal, de migráns státuszuk, vagy a nem hatékony és korrupt rendszer miatt nem fordulhatnak védelemért az adott államhoz.¹⁰³ A honta-

⁹⁹ 10 Things to Know about the Health of Refugees and Migrants, World Health Organization, January 21, 2019, <<https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/10-things-to-know-about-the-health-of-refugees-and-migrants/>> (letöltve: 2020. 10. 25.); KARAKOULAKI, Marianna: The Invisible Violence of Europe's Refugee Camps, *Al Jazeera*, October 22, 2019, <<https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/invisible-violence-europe-refugee-camps-191021185959684.html/>> (letöltve: 2020. 10. 25.).

¹⁰⁰ SKODO, Admir: *Sweden: By Turns Welcoming and Restrictive in its Immigration Policy*, Migration Policy Institute, December 6, 2018, <<https://www.migrationpolicy.org/article/sweden-turns-welcoming-and-restrictive-its-immigration-policy/>> (letöltve: 2020. 10. 25.).

¹⁰¹ United Nation Refugee Agency, 1954 Convention Relating to the Status of Stateless Persons, September 1954, <<https://www.unhcr.org/en-us/protection/statelessness/3bbb25729/convention-relating-status-stateless-persons.html/>> (letöltve: 2020. 10. 25.).

¹⁰² Statelessness, U.S. Department of State, Bureau of Population, Refugees, and Migration, <<https://www.state.gov/other-policy-issues/statelessness/>> (letöltve 2020. 10. 21.).

¹⁰³ BLITZ, Brad: Statelessness and cultural security, In: WATANABE (ed.): *i.m.*, 167-184. p.; Statelessness: An Analytical Framework for Prevention, Reduction, and Protection, United Nations Refugee Agency, <<https://www.unhcr.org/en-us/protection/statelessness/49a271752/Statelessness-analytical-framework-prevention-reduction-protection.html/>> (letöltve: 2020. 10. 21.).

lanság sérti az állampolgársághoz való általános emberi jogot és akadályozza az egyéneket abban, hogy élvezzék alapvető emberi és kulturális jogait. Ezt az alapvető politikai, kulturális és társadalmi szabadságok hiánya okozza, melyet a megfelelően működő állam kormánya és igazgatása jellemzően biztosít.¹⁰⁴ Az egyik jelenlegi példa erre az észak-kenyai, etiópiai és szomáliai nomád muszlim törzsek helyzete, melyek távoli területeken éltek és még jóval a gyarmati határok kijelölése előtt több állam területére terjedtek szét. Ezek a kisebbségi csoportok évtizedekig hátrányos megkülönböztetést szenvedtek az állampolgársághoz és az alapvető személyes dokumentumokhoz való jogukkal kapcsolatosan, hontalanként hagyva őket az alapvető gazdasági, politikai és társadalmi-kulturális jogok biztosítása nélkül.¹⁰⁵ Emellett az állampolgárság hiánya, a nyilvántartott migráns státusz negatívan befolyásolhatja az egyén társadalmi-kulturális hovatartozását és kulturális identitását. Az arra való képtelenség, hogy a társadalmi-kulturális kötelék kialakuljon társadalmi kirekesztést, elidegenedést és végül az identitás elvesztését eredményezi, mely szükséges ahhoz, hogy valaki a társadalom teljeskörű tagja legyen.¹⁰⁶ Míg a hontalanság témakörére sok szervezet összpontosít, meg kell említeni, hogy az a kulturális biztonsághoz is szorosan kapcsolódik, mivel gyakran érinti a különböző etnikai, kulturális vagy vallási kisebbséghez tartozó közösségeket, beleértve az őshonos csoportokat.¹⁰⁷

A hontalanság alkalmanként még extrémebb formát ölthet és fizikai erőszakot is kiválthat. Az egyik példa, ami pontosan visszaadja a hontalanság komoly következményeit az a muszlim rohingyák helyzete, akik Mianmarban kulturális és vallási kisebbségnek számítanak. Az utóbbi években a mianmari kormány elutasította a rohingyák jogi kisebbségként történő elismerését, megfosztva őket az állampolgársághoz való jogtól, ennek eredményeként pedig hontalanként hagyva őket. A folyamatos elnyomás, növekvő kegyetlenség és etnikai tisztogatás miatt 2017 óta a túlélő rohingyák ezreinek kellett az országon belül áttelepülni vagy elmenekülni MianmARBól.¹⁰⁸

¹⁰⁴ SOMERS, Margaret R.: *Genealogies of Citizenship. Markets, Statelessness, and the Right to Have Rights*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, 118–120. p.

¹⁰⁵ United Nations High Commissioner for Refugees, *Statelessness and Citizenship in the East African Community*, September 2018, 47–58. p., <<https://www.refworld.org/docid/5bee966d4.html>>(letöltve: 2020. 10. 21.).

¹⁰⁶ SOMERS: *i.m.*, 143. p.

¹⁰⁷ Például a kurd kisebbség, mely Törökország, Irán, Irak és Szíria közötti területen lakik.

¹⁰⁸ *Rohingya Crisis in Myanmar*, Council on Foreign Relations, <<https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/rohingya-crisis-myanmar/>> (letöltve: 2020. 10. 21.); ALBERT, Eleanor – MAIZLAND, Lindsay: *The Rohingya Crisis*, Council on Foreign Relations, <<https://www.cfr.org/background/rohingya-crisis/>> (letöltve: 2020. 01. 23.); *The Struggle of the Rohingya: Escape From Myanmar*, video documentary filmed by VICE News, <https://video.vice.com/en_us/video/the-struggle-of-the-rohingya-escape-frommyanmar/56b9b31A204fa2715a41def5/> (letöltve: 2020. 01. 23.).

Az éghajlatváltozás által előidézett hontalansággal kapcsolatos átfogó bizonyítékok eddig korlátozottak. Emellett azonban az éghajlatváltozás előrehaladása, nagy valószínűség szerint, világszinten növelheti a hontalan egyének számát, mivel a lakható területek mérete csökken, míg az éghajlattal összefüggő konfliktusok és a tömeges migráció nő. A hontalanság legújabb példáit főként az instabil régiókban vagy bukott államokban megvalósuló erőszakos konfliktusok okozzák, beleértve a Szíriában, Darfurban, Dél-Szudánban, Irakban és Ruandában zajló konfliktusokat.¹⁰⁹ Emellett előfordulhat, hogy a növekvő tengerszint és területeik lehetséges elmerülése miatt az alacsonyan fekvő államok (például Maldív-szigetek, Kiribati, Marsall-szigetek) népességét ki kell majd telepíteni.¹¹⁰ Míg a területek alámerülése miatti területvesztés a 21. század vége előtt nem valószínű, hogy bekövetkezik, a szélsőséges időjárási események gyakoriságának növekedése nagy eséllyel folytatódik.¹¹¹ Ezért feltehető, hogy az alacsonyan fekvő államok még területeik teljes elmerülése előtt lakhatatlanná válnak, mely által számos ember tapasztalja majd meg a hontalanságot.¹¹²

Következtetések

A tanulmány célja az volt, hogy bizonyos fokú betekintést nyújtson azzal kapcsolatosan, hogyan befolyásolhatja az éghajlatváltozás a kulturális biztonsá-

¹⁰⁹ United Nations High Commissioner for Refugees, *Statelessness and Citizenship in the East African Community*, September 2018, 47–58. p., <<https://www.refworld.org/docid/5bee966d4.html/>> (letöltve: 2020. 01. 23.); SANDERSON, Mike: *Statelessness and Mass Expulsion in Sudan: A Reassessment of the International Law*, *Northwestern Journal of International Human Rights*, Volume 12, No. 1, 2014, 74–114. p., <<https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njihr/vol12/ISS1/4/>> (letöltve: 2020. 01. 23.); *A Study of Statelessness in South Sudan*, United Nations High Commissioner for Refugees, May 29, 2018, <<https://datA2.unhcr.org/en/documents/details/63857/>> (letöltve: 2020. 01. 23.); KINGSTON, Lindsey N.: *Bringing Rwandan Refugees Home: The Cessation Clause, Statelessness, and Forced Repatriation*, *International Journal of Refugee Law*, Volume 29, No. 3, October 2017, 417–437. p., <<https://doi.org/10.1093/ijrl/eex030/>> (letöltve: 2020. 01. 23.); ALBARAZI, Zahra – MCGEE, Thomas: *Statelessness Among Syria's Displaced: Still Unidentified*, European Network on Statelessness, February 27, 2020, <<https://www.statelessness.eu/blog/statelessness-among-syria-s-displaced-still-unidentified/>> (letöltve: 2020. 01. 23.).

¹¹⁰ McADAM, Jane: *Climate Change, Forced Migration, and International Law*, Oxford University Press, New York, 2012, 15–24. p.; *International Organization for Migration, Migration and Climate Change Report No. 31*, April 2008, 11–20. p., <<https://publications.iom.int/books/mrs-ndeG31-migration-and-climate-change/>> (letöltve: 2020. 01. 23.).

¹¹¹ Intergovernmental Panel on Climate Change, *Climate Change 2014: Synthesis Report. Summary for Policymakers*, May 27, 2020, 2–6. p., <<https://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/>> (letöltve: 2020. 01. 23.).

¹¹² Refugees, United Nations Global Issues, <<https://www.un.org/en/sections/issues-depth/refugees/>> (letöltve: 2020. 06. 05.).

got. A téma szakirodalmának áttekintése alapján a szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy az éghajlatváltozás a kulturális biztonság több szempontjára is veszélyt jelent. Az éghajlatváltozás a konfliktusok kirobbanását súlyosbító tényezőnek tekinthető és a világban már jelenleg is verseny folyik a korlátozott természeti erőforrásokért. A megújuló energiaforrásokhoz való nem megfelelő hozzáférési lehetőségek és azok szűkössége közvetve hozzájárult a szíriai polgárháború kirobbanásához 2011-ben és a Maliban zajló zavargásokhoz 2019-ben, és az éghajlatváltozás romlásával az effajta események nagy valószínűség szerint gyakrabban is előfordulnak majd.¹¹³ Amennyiben az éghajlatváltozás a továbbiakban is gyorsul, az a terrorista tevékenység növekedéséhez és a lakható területekért és megújuló energiaforrásokért folytatott erőszakos konfliktusok kitöréséhez is vezethet.¹¹⁴ Ezek a konfliktusok veszélyeztetik a helyi közösségek megélhetését és hozzájárulhatnak a fontos kulturális és történelmi helyek pusztulásához, mely nagy veszélyt jelent a kulturális alkotásokra és a helyi népekre, valamint gátolja kulturális biztonságukat.¹¹⁵

Az éghajlatváltozás nagy valószínűség szerint a továbbiakban is növeli majd a súlyos időjárási események gyakoriságát és időtartamát, és a pusztulás veszélyének tesz ki sok történelmi és kulturális helyet. A Temze-folyó partján elhelyezkedő London, illetve a csehországi Cesky Krumlov 13. századi történelmi központja is a világörökség részei, azonban mindkét helyet súlyos áradások fenyegetik. A növekvő gyakoriságú árapályok és az emelkedő tengerszint által okozott áradások fenyegetik az olaszországi Velencét is, ami a vízszint kis változásai miatti érzékenysége folytán eddig is ki volt téve az áradásoknak.¹¹⁶ Ez figyelmeztetésként szolgálhat arra, mi történhet

¹¹³ WEBB, Malcolm: The Orphans of Mali's Violence, *Al Jazeera*, June 22, 2019, <<https://www.aljazeera.com/videos/2019/06/22/the-orphans-of-malis-violence/>> (letöltve: 2020. 01. 23.); Water Conflict, Pacific Institute, <<http://www.worldwater.org/conflict/list/>> (letöltve: 2020. 10. 21.); STOKES, Elaisha: The Drought That Preceded Syria's Civil War Was Likely Worst in 900 Years, *VICE News*, March 3, 2016, <<https://www.vice.com/en/article/3kw77v/the-drought-that-preceded-syrias-civil-war-was-likely-the-worst-in-900-years/>> (letöltve: 2020. 10. 23.); WALLACE-WELLS: *i.m.*, 124. p.

¹¹⁴ CASEY, Claire – ROTHKOPF, David: Impacts of Climate Change, Resource Scarcity, and Foreign Policy, *World Wildlife Magazine*, Winter 2014, <<https://www.worldwildlife.org/magazine/issues/winter-2014/articles/impacts-of-climate-change-resource-scarcity-and-foreign-policy/>> (letöltve: 2020. 01. 23.); How Earth's Geography Will Change With Climate Change, Kurzgesagt, posted May 19, 2020, video, <<https://www.youtube.com/watch?v=ZfFvLJyPf3o/>> (letöltve: 2020. 01. 23.).

¹¹⁵ LITTLE, Becky: 7 Cultural Sites Damaged or Destroyed by War, *History*, January 9, 2020, <<https://www.history.com/news/cultural-sites-heritage-wars/>> (letöltve: 2020. 01. 23.).

¹¹⁶ United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, Case Studies on Climate Change and World Heritage Report, June 2007, 67–74. p., <<https://whc.unesco.org/en/activities/473/>> (letöltve: 2020. 01. 23.).

világszerte azokkal a területekkel, melyek a tengereknél vagy a tengerszint alatt helyezkednek el abban az esetben, ha a globális átlaghőmérséklet tovább emelkedik és az éghajlatváltozás romlik.

Az őslakos közösségek különösen sebezhetőek az éghajlatváltozás hatásai által, mivel az negatívan befolyásolhatja rugalmasságukat és tönkre teheti közösségeik társadalmi-kulturális folytonosságát. Következésképpen, az éghajlatváltozás hatásai negatívan befolyásolhatják biztonságukat, kulturális identitásukat, egészségüket és gazdaságukat.¹¹⁷ Általában az őslakos közösségek tagjai vannak a legjobban kitéve a kulturális eltűnés veszélyének, mivel távoli területeken élnek, csökkenő népességgel rendelkeznek és hiányzik az írásos nyilvántartás, dokumentáció. Ez pedig a nyelv, az ősi tudás, a kulturális örökség, valamint ezekkel együtt a teljes közösség végleges eltűnéséhez vezethet. Emiatt az elkövetkező években is fontos az említett közösségek fennmaradásának, túlélésének támogatása, tekintve, hogy e csoportok nem járultak hozzá az éghajlatváltozás romlásához.

A szerzők által bemutatott eredmények arra is utalnak, hogy az éghajlatváltozás a lakható területek csökkenése miatti tömeges áttelepítés egyik fő kiváltó tényezőjévé is válhat, ami esetlegesen a helyi kultúrák és identitások eltűnéséhez vezethet.¹¹⁸ Ezt követően a tömeges migráció a klímamenekültek és a fogadó társadalom között negatív társadalmi magatartások és hozzáállás kialakulásához is vezethet, melynek tagjai félhetik kulturális integritásukat.¹¹⁹ A továbbiakban a folyamat politikai radikalizálódáshoz, polarizációhoz, sőt a befogadó államok politikai rendszerének és demokráciájának megbénulásához is vezethet.¹²⁰ Megfelelő rendszerek és folyamatok bevezetése nélkül a nagyfokú migráció hontalan egyéneket eredményezhet, akiket emberi és kulturális jogaik megsértése fenyeget. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa egyik jelenleg is érvényben lévő célkitűzése, hogy 2024-ig megszűnjön Európában a hontalanság, azonban azt is felismerte, hogy ez a világ többi részén jelentős nemzetközi együttműködés és tőkebefektetés nélkül nem teljesíthető.¹²¹ Végül, a klímamenekültek tömeges kivándorlása a menekülttáborok számának

¹¹⁷ U.S. Global Change Research Program, The Climate Report. The National Climate Assessment – Impacts, Risks, and Adaptation in the United States, Melville House, Brooklyn 2019, 12–15. p.

¹¹⁸ FLEMING, Melissa: Climate Change Could Become the Biggest Driver of Displacement: UNHCR Chief, United Nations Refugee Agency, December 16, 2009, <<https://www.unhcr.org/news/latest/2009/12/4b2910239/climate-change-become-biggest-driver-displacement-unhcr-chief.html/>> (letöltve: 2020. 01. 23.).

¹¹⁹ LIEVEN, Anatol: *Climate Change and the Nation State. The Case for Nationalism in a Warming World*, Oxford University Press, New York, 2020, 69. p.

¹²⁰ *Uo.*, 35. p.

¹²¹ Ending Statelessness in Europe is Realistic Goal by 2024, *UN News*, June 1, 2015, <<https://news.un.org/en/stoRY/2015/06/500382-ending-statelessness-europe-realistic-goal-2024-un-refugeeagency-says/>> (letöltve: 2020. 01. 23.).

növekedéséhez vezethet, mely egyéb, megfelelően dokumentált veszélyforrással együtt a kitelepített népességet az előbbieken említett szélsőséges időjárási körülmények kockázatának is kiteszi. 2018-ban például néhány afrikai és ázsiai menekülttábor súlyos időjárási körülményeket tapasztalt, mely megrongálta a táborok területeit.¹²²

Ez a szakirodalmi áttekintés, az éghajlatváltozás és a kulturális biztonság közötti kapcsolatot vizsgálva, csupán a lényeges témakörük szűk körű, ugyanakkor fontos szemléletét mutatja be. Az éghajlatváltozás további romlásával és a globális átlaghőmérséklet növekedésével egyre több, kulturális biztonságot érintő veszélyforrás jön majd felszínre. Ezért a továbbiakban is szükséges növelni a globális tudatosságot az éghajlatváltozás lassításának és megállításának fontosságával, valamint a lehetséges átfogó kulturális következményekkel kapcsolatban. Emellett mind az állami, mind a nem állami szereplők számára elengedhetetlen, hogy jelentős erőfeszítéseket tegyenek az éghajlatváltozás elleni küzdelemben és stratégiai lépéseket tartalmazó konkrét akciótervet dolgozzanak ki, mely a biztonságot érintő esetleges veszélyekkel foglalkozik. Azonban azt is ki kell emelni, hogy a modern liberális rendszer jelentős megújítása és megreformálása, és a transznacionális együttműködés javítása nélkül a kilátások legjobb esetben is csekélyek. Abban az esetben is, ha az államok a továbbiakban is megfelelően végrehajtják a párizsi megállapodás kötelezettségeit, mely az eddigiekben nem valósult meg, világszinten az évszázad végéig továbbra is 3,2 Celsius fokos hőmérsékletnövekedés lenne tapasztalható.¹²³ A párizsi megállapodásban részt vevő államokra kiszabott lehetséges gazdasági korlátozó intézkedések néhány országban a nacionalista populizmus felemelkedéséhez vezettek. Ezért eredményes lenne további kutatást folytatni a neoliberalizmus bukása és a romló éghajlatváltozás közötti kölcsönös kapcsolatról, valamint ennek a kulturális biztonság különböző szempontjaira gyakorolt hatásairól. Átfogó, végrehajtható és globálisan elfogadott akcióterv nélkül milliók, főként a már jelenleg is sérülékeny népesség, kulturális biztonsága továbbra is kockázatnak van kitéve. Végeredményképpen kimondható, hogy az éghajlatváltozás globális válságot jelent, így a globális rend stabilitásának biztosítása érdekében globális megoldásokat és cselekvést igényel. Ezzel összefüggésben a szerzők remélik, hogy a tanulmányban bemutatott információk további kutatást eredményeznek és megvitatásra kerülnek, illetve emellett az említett ügyek vonatkozásában elindul a globális stratégiák és politikák fejlesztése is, mielőtt túl késő lesz.

(fordította: Varga Csilla)

¹²² KHADKA, Navin Singh: Refugees at Increased Risk from Extreme Weather, *BBC News*, December 10, 2019, <<https://www.bbc.com/news/science-environment-50692857>> (letöltve: 2020. 01. 23.).

¹²³ UN Emissions Report: World on Course for More than 3 Degree Spike, Even if Climate Commitments Are Met, *UN News*, November 26, 2019, <<https://news.un.org/en/story/2019/11/1052171>> (letöltve: 2020. 01. 23.).